

CAPÍTOL I

Un sindicalisme forçat i amb dissensions

La configuració del sindicalisme

El sindicalisme de postguerra, període que tractarem, no va ser un invent tret de la màniga per les novíssimes autoritats que havien guanyat la guerra. Sobre la base de sindicats de temps de República i de guerra en què no creien, bastiren un organigrama que ompliren a poc a poc, configurant un engranatge de domini de l'estament productiu, ja que abastava tant la població assalariada com la que donava feina. Va ser un enquadrament sense precedents, només semblant quant a volum al del període de guerra, en què els sindicats es rearmaren i es feren forts no pas per convicció personal sinó per necessitat de treball i per garantia de subsistència. El sindicalisme de postguerra, totalitari com el de la guerra, va caure en el mateix error que el del període de la conflagració, amb l'agregant que ho va fer per una voluntat manifesta de control de les persones i dels sectors productius, sense llibertat, i en alguns moments amb una pressió i imposició que no s'adeien amb allò que havia de ser un sindicat.

El sindicalisme de guerra al bàndol feixista va sorgir com a mesura d'enquadrament personal, com una forma de control, bescantant el que hi havia de la República.¹ El Decreto de 13 de septiembre de 1936 deixava fora de la llei "...todos los partidos y agrupaciones políticas o sociales [...] así como cuantas organizaciones han tomado parte de la oposición hecha a las fuerzas que cooperan al Movimiento Nacional".² En aquesta supressió colpejaven el nucli dur,

1. Parteixo, bàsicament, de treballs meus: GAVALDA TORRENTS, Antoni: Les "Hermandades de Labradores y Ganaderos" a l'inici de la postguerra. El cas del Baix Penedès. Institut d'Estudis Penedesencs. Sant Sadurn d'Anoia, 1996; La formació del sindicalisme franquista a Reus i el Baix Camp. Associació d'Estudis Reusencs. Reus, 2000; "Els inicis del sindicalisme vertical comercial-industrial franquista a la província de Tarragona (Sindicalisme de carajillo i fària)", a ARNABAT, Ramon; MARIN, Martí (ed.): Franquisme i transició democràtica a les terres de parla catalana. Actes 2n. Congrés de la Coordinadora de Centres d'Estudi de Parla Catalana. Palma, 2001; El naixement del nou sindicalisme d'ordre y mando. Anys quaranta a Valls i comarca. El Mèdol. Centre d'Estudis Alcoverencs i Centre d'Estudis del Gajà. Tarragona, 2006; i de ¡Viva el Sindicato! Pagesos a les Terres de l'Ebre (1939-1944) Diputació de Tarragona. Tarragona, 2011. També de RAMOS i RAMOS, Gemma: "El sindicat vertical: Mecanisme de control social i instrument de poder". A: Franquisme. Sobre resistència i consens a Catalunya (1938-1959). Ed. Crítica. Barcelona, 1990, Sindicatos en España (Los). Líneas generales de actuación. 18 de julio de 1949. D.N.S. Alpe, S.L. Madrid, s/d., i de BERNAL GARCÍA, Francisco: El sindicalismo vertical. Burocracia, control laboral y representación de intereses en la España franquista (1936-1951). Madrid: Asociación de Historia Contemporánea. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2010.

2. Part de la informació que segueix és basada en APARICIO, Miguel A.: El sindicalismo vertical y la formación del Estado franquista. Eunibar S.A. Barcelona, 1980. També són bàsics articles i llibres de tast divers, com BERNAL, Antonio-Miguel: "Resignación de los campesinos andaluces: la resistencia pasiva durante el franquismo". A: SÁNCHEZ, Isidro; ORTIZ, Manuel; Ruiz, David (coord.): España franquista. Causa General y Actitudes Sociales ante la Dictadura. Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha. Albacete, 1993; BERNAL, Antonio-Miguel: "Sindicalismo jornalero y campesino en España (1939-2000)". A: LÓPEZ, Ángel-Luis; ORTIZ HERAS, Manuel (coord.): Entre surcos y arados. Universidad de Castilla-La Mancha. Conca, 2001; DEL ARCO BLANCO, Miguel Ángel: Las alas del Ave Fénix. La política

combatiu, atès que el sindicalisme de classe havia estat, en força casos, la força de xoc que quan va esclatar la guerra els intentà parar els peus, més que alguns partits polítics, entestats, sobretot, a tenir el poder.

Els sindicats entraven de ple en el referit decret de supressió. La veu del treballador a l'Espanya blava quedaria escapçada fins a la creació de la Central Nacional Sindicalista (CNS) integrada a l'Organización Sindical Española (OSE). Aquest silenci en temps de guerra va ser del tot efectiu, ja que els militars i la trama civil que havien gestat el cop d'estat estaven dedicats de ple a guanyar la guerra, i organitzar sindicats no era pas una prioritat. Tot i el decret, a l'Espanya dels revoltats van perviure grups sindicals d'àmbit obrerista, sindicats que eren sota el paraigua de partits de dreta. Era el cas dels sindicats obreristes de la Confederación Española de Sindicatos Obreros (CESO), l'Obra Nacional Cooperativa (ONC) i les Centrales Nacionales Sindicalistas (CNS); o la federació bàsicament de caràcter agrícola, la Confederación Nacional Católica Agraria. La CESO era un sindicat que se sustentava en els postulats de la CEDA, l'ONC tenia com a base el carlisme i la CNS provenia del falangisme. La Falange de preguerra, en curs de bastir una doctrina pròpia, aportaria el sentit de l'expressió sindicato vertical, terme que féu fortuna tot i que en aquell moment sense un disseny clar. Tanmateix, subsistí la Confederación Nacional Católica Agraria, federació creada el 1916 a Valladolid, la qual, un cop acabada la guerra, va durar poc temps.

L'abril de 1937 es posaren les bases per al sindicalisme de la zona rebel. El Decreto de Unificación, unificant els partits de Falange Española y de las JONS amb el tradicionalisme o carlisme, implicà que aparegués el partit únic de Falange Española Tradicionalista y de las JONS (FET y de las JONS), partit que seria l'encarregat de canalitzar l'estructura sindical. També a l'abril, el Secretariado Político del Movimiento fixà normativa per la qual l'Estat seria l'encarregat de vertebrar l'organització econòmica dels sindicats, la qual cosa donava a entendre que es posaven les bases de la Central Nacional Sindicalista, organisme compost per una barreja d'empresaris, propietaris i treballadors. L'agost del 1937, als estatuts de FET y de las JONS es crearen els sindicats verticals.

El gener de 1938 el govern de guerra franquista creà el Ministerio de Organización y Acción Sindical, sota la direcció de Pedro González Bueno, ministeri que va desaparèixer l'agost de 1939. El marc del nou sindicalisme fou fixat pel Fuero del Trabajo, aprovat per la Jefatura del Estado el març de 1938 seguint el model de la Carta de Lavoro feixista italiana, i en part la Ley del Trabajo Nacional Alemán nazi de 1934.³ El Fuero, en l'aspecte sindical, era més radical que la Carta italiana, ja que aquesta reconeixia l'existència de sindicats obrers i patronals diferents, en sindicats diferenciats, qüestionà que el Fuero no

agraria del primer franquismo (1936-1959). Editorial Comares. Granada, 2004; GIL GARCÍA, Pilar: Las Hermandades Sindicales de Labradores y Ganaderos (1944-1977). Historia, documentos y fuentes. Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha. Conca, 2005; GÓMEZ BENITO, Cristóbal: Políticos, burócratas y expertos. Un estudio de la política agraria y la sociología rural en España (1936-1959). Siglo XXI de España Editores, Madrid, 1995; GÓMEZ HERRÁEZ, José María: "Las Hermandades Sindicales de Labradores y Ganaderos (1942-1977). Del análisis franquista a la historiografía actual". A: Historia Agraria, núm. 44 (abril 2008), pàg. 119-155; LÓPEZ GALLEGOS, María Silvia: Trabajadores vallisoletanos. La creación de la organización sindical española. Diputación de Valladolid. Valladolid, 2008; MARTÍNEZ CARRIÓN, José Miguel (ed.): El nivel de vida en la España rural, siglos XVIII-XX. Publicaciones de la Universidad de Alicante. Alacant 2002; MATEOS, Abdón: "Comunistas, socialistas y sindicalistas ante las elecciones del Sindicato Vertical, 1944-1967", Revista de la Facultad de Geografía e Historia, núm. 1 (1987), pàg. 379-411.

3. Per a ampliacions cal veure THOMAS, Joan María: La Falange de Franco. El proyecto fascista del Régimen. Plaza&Janés, editores. Barcelona, 2001, pàg. 72 i s.

acceptava. El Fuero propugnava la creació dels sindicats verticals i fixava que les jerarquies que els havien de dirigir havien de ser militants de FET y de las JONS, però per altra banda no fixava l'adscripció dels sindicats al partit únic. A partir d'aquí s'inicià una doble via segons la qual el sindicalisme tenia arrels al Ministeri de Treball i a l'estructura sindical. El Fuero va representar un pas en l'organització social del règim.

El segon punt d'arrencada va ser el projecte de Ley de Sindicación o Ley de Bases de la Organización Nacional-Sindicalista, que comportà que els sindicats fossin enquadrats al partit, cosa que motivaria que el Ministerio de Organización y Acción Sindical desaparegués i que la designació dels jefes de la CNS provincials fossin triats a proposta del secretari general del partit. En aquesta disjuntiva, el càrrec falangista de jefe nacional de sindicatos no va existir com a tal fins acabada la guerra, tot i que la responsabilitat d'aquest període la va exercir el referit Pedro González Bueno.

El 1939 es creà la Delegación Nacional de Sindicatos de FET y de las JONS i a l'agost se suprimí el Ministerio de Organización y Acción Sindical. Aquest ministeri va repartir les seves competències entre el Ministerio de Trabajo —tot el referent al sector "laboral"— i la Delegación Nacional de Sindicatos —els temes del sector "sindical". Va ser el moment en què l'organització sindical quedà integrada en tot i per a tot en l'estructura del partit de la Falange. El setembre del 1939 va ser nomenat el primer delegat nacional de sindicatos en la persona de Gerardo Salvador Merino. El mateix setembre se li adscrivien els béns dels extingits sindicats republicans.

L'organització sindical del Movimiento s'estructurà, sobretot, a partir de molta normativa de BOE, destacant, però, la potència de tres lleis: la Ley de Unidad Sindical de 26 de gener de 1940, la Ley de Bases de la Organización Sindical de 6 de desembre de 1940, i la Ley de Sindicatos Agrícolas de 2 de setembre de 1941. No van ser pas les úniques però sí les que perfilaren el sindicalisme espanyol, en permanent redefinició.

El gener del 1940 es promulgava la Ley de Unidad Sindical, la primera llei bàsica que aclarí el panorama de l'organització sindical del Movimiento.⁴ Tanmateix, la Ley de Unidad Sindical, pel que va escriure Josep M. Fontana, jefe provincial de la Falange de Tarragona, en l'informe mensual al seu superior, passà sense pena ni glòria. Distingia entre la passivitat de l'obrerisme que "la ha acogido con total indiferencia", la prevenció dels pagesos "pues están viendo que los Sindicatos [agrícolas] antes servían para aumentar los beneficios pero ahora actúan en muchos casos para limitárselos de acuerdo con las disposiciones de Abastos", i l'efecte desfavorable entre la patronal.⁵

El desembre del 1940 s'aprovà la constitució dels sindicats, a partir de la llei de Bases de la Organización Sindical. Parlava sobre les hermandades i s'hi deia que "los sindicatos y hermandades sindicales locales [...] encuadran personalmente a los productores en Secciones correspondientes a las diversas

4. A TORRES FABRA, Ricard Camil: Camp i política. La Falange en una comunitat rural valenciana (la Ribera Baixa). Editorial Afers. Catarroja-Barcelona, 2005, hi ha aportacions interessants.

5. Archivo General de la Administración (AGA). Alcalá de Henares. Fondos Delegación Nacional de Provincias (DNP). Capsa 11. "Informe Mes de Diciembre de 1940".

categorías sociales de la producción". La Llei de Bases marcaria l'estructura del sindicalisme fins a l'aparició de la Ley Sindical de 1971.

La tercera llei marc seria la Ley de Sindicatos Agrícolas de 2 de setembre de 1941, llei que va derogar la de 28 de gener de 1906, integrant les cooperatives, societats i els sindicats agrícoles, caixes rurals i altres organismes, així com federacions i confederacions a l'organització sindical. El 2 de gener de 1942 (BOE de 12 de gener) aparegué finalment la Ley de Cooperación, a la qual seguiren els Reglamentos d'11 de novembre de 1943 i 13 d'agost de 1971, que foren vigents fins al 1974. Aquesta Ley de Cooperación va posar la bota de ferro cap a aquesta forma associativa, i va intervenir dràsticament en el seu funcionament. Altrament, per allò que ens interessa, el 20 d'abril del 1942 aparegué la Norma sobre Hermandades Sindicales de Labradores y Ganaderos i el 17 de setembre del 1944 el decret que en ratificava la creació, enllestida amb la reglamentació del 23 de març de 1945.⁶

El sindicalisme, pel que hem dit, quedà supeditat a la Secretaría General del Movimiento quasi des dels seus inicis. La Secretaría s'articulà el desembre de 1937, i hi passaren durant el període que estudiem Raimundo Fernández-Cuesta, Agustín Muñoz Grandes, Pedro Gamero del Castillo i José Luis de Arrese y Magra. Aquesta va ser l'estructura sintetitzada de la secretaria general de la Falange:

- Raimundo Fernández-Cuesta —entre desembre de 1937 i agost de 1939— va ser-ne el primer titular com a Secretario General de FET y de las JONS. Formà part del primer govern de Franco, amb la cartera d'Agricultura però sense categoria ministerial sindical.
- El general profalangista Agustín Muñoz Grandes —d'agost del 1939 fins a març del 1940—, en el segon govern de la dictadura va ser nomenat ministre secretari. D'aquesta forma, la Secretaría General passà a ser un ministeri més del govern. El març del 1940 dimití.
- Pedro Gamero del Castillo, com a vicesecretari general del partit i ministre sense cartera, assumí la Secretaría des de març del 1940 a maig del 1941, moment en què cessà. El març del 1941 presentà la dimissió, que no li va ser acceptada. Va actuar sota l'ombra del cunyat de Franco, Ramon Serrano Suñer.
- José Luis de Arrese y Magra va ser nomenat ministre secretari del Movimiento en el tercer govern de maig de 1941 fins al 1945. Arrese, en temps de guerra, havia tastat la presó, essent alliberat gràcies a les pressions de la seva família política Primo de Rivera i l'ajuda de Ramon Serrano Suñer sobre Franco. Arrese desplaçà Serrano Suñer del paper que aquest havia exercit fins aquell moment de ser l'home pont entre Franco i el partit. A partir del nomenament s'entendria directament amb Franco. Destacà per la remodelació de les jerarquies provincials i els viatges "a provincies" difonent la doctrina nacionalsindicalista. Quan cessà, Secretaría desaparegué com a

6. No especificuem legislació en relació amb altres organismes com les Mutualidades del 1941; la Ley de Cortes Españolas del 1942, que atorgava a la sindical una gran força, ja que la tercera part dels llocs de procuradors de les noves Corts en procedirien; la llei del Seguro de Enfermedad, tot i que l'organisme encarregat seria l'Instituto Nacional de Previsión; etc.

ministeri.⁷ Va fer una feina impagable al dictador pel fet de domesticar i burocratitzar la Falange, fent-la dòcil.

La Falange, en el curs dels anys, va tenir un paper subordinat. El 1945, amb la derrota de l'Eix, es va convertir en un "elemento embarazoso y molesto". Franco disminuí la importància del partit, deixant-lo sense secretari general. A partir d'aquell moment se'l coneixeria de forma oficial com el Movimiento. El 1948, amb el règim més assentat, Franco tornà a nomenar un secretari general, càrrec que elevà a la categoria de ministeri el 1951 tot reapareixent Raimundo Fernández-Cuesta com a ministre secretari. José Luis de Arrese, el febrer de 1956, recuperà la Secretaria General del Movimiento en substitució de Fernández-Cuesta.⁸

Dins de l'estructura de la Falange s'hi incardinà la Delegación Nacional de Sindicatos. Fins a finals de la dècada dels quaranta passaren com a delegats nacionals de sindicats un seguit de persones:

- Gerardo Salvador Merino, des del setembre del 1939 fins al juliol del 1941.
- Germán Álvarez de Sotomayor, de secretari nacional de sindicats passà a delegat nacional en funcions. En l'afer Gerardo Salvador —que es veurà tot seguit— li va donar suport, essent cessat el setembre del 1941.
- Blas Pérez González i Manuel Valdés Larrañaga, passavolants.
- Fermín Sanz Orrio, nomenat el desembre del 1941.

Vista la panoràmica, els dos potents van ser Gerardo Salvador i Fermín Sanz Orrio. Gerardo Salvador va organitzar els sindicats per rams de producció i els encarà a una fase obrerista i populista. Va lluitar perquè la delegació nacional de sindicats dirigís la política econòmica del règim, i va promoure la mobilització de milers de persones per mostrar-les públicament en concentracions i desfilades, intentant rivalitzar amb l'exèrcit, el gran protagonista de la victòria.⁹ Imbuït de la doctrina feixista, "Salvador y su equipo no eran partidarios de la sindicación obligatoria de los trabajadores, sino de la adhesión voluntaria y, sobre todo, en la irradiación de su acción política sindical a todo el mundo económico".¹⁰ Salvador va topar amb molts inconvenients: no va poder amb la direcció econòmica, ni va poder nomenar els jefes dels sindicats nacionals dels rams de producció —ho faria el mateix Franco—, ni va poder crear el Banco Sindical que havia indicat, seguint les directrius de José Antonio, ni va aconseguir que les reglamentacions del treball fossin competència de la sindical. El maig del 1941 caigué en desgràcia, pel fet que els seus detractors manifestaren que en una visita a l'Alemanya nazi hauria comès la relliscada de donar suport a l'entrada d'Espanya a la guerra. El juny, en la clausura del II Congreso Sindical, anuncià la cotització obligatòria a les empreses, la promulgació d'un decret que ordenaria la sindicació obligatòria, l'administració i assumptió de les assegurances socials, la derogació de la Llei de Sindicats Agrícoles de 1906 —traspasat tot a les Hermandades Sindicales de Labradores y Ganaderos— i l'entrada definitiva de sindicats que no eren en-

7. Molt ampliat a THOMAS, J. M.: La Falange... Barcelona, 2001, pàg. 271 i s.

8. Vegeu PAYNE, Stanley G.: El primer franquismo, 1939-1959. Los años de la autarquía. Historia 16. Temas de Hoy. Madrid, 1997, pàg. 60.

9. THOMAS, J. M.: La Falange... Op. cit. Barcelona, 2001, p 195 i s.

10. TEBAR HURTADO, Javier: "Sindicat vertical i contrarevolució agrària". A: Història, Política, Societat i Cultura dels Països Catalans (dir. Borja de Riquer). Vol. X. La llarga postguerra 1939-1960. Fundació Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 1997. Generà a Barcelona una lluita entre el falangisme i el catolicisme social de la Confederación Nacional Católica Agraria. THOMAS, J. M.: La Falange... Barcelona, 2001, pàg. 255.

quadrats al sindicalisme vertical, així com les cambres d'Indústria i Comerç, al sindicalisme vertical. El seu combat al gran capital i a la indústria implicà que l'empresariat es desmarqués de l'OSE essent cessat amb l'acusació de pertànyer a la maçoneria.¹¹ La realitat és que la seva opció havia trobat una forta oposició de militars —el general Enrique Varela—, de polítics carlins integristes —Esteban Bilbao— i de poderosos interessos industrials i financers —exemplificats en la persona de Demetrio Carceller.¹² De fet, Gerardo Salvador pretenia transformar la Falange des de l'organització sindical en el motor de l'economia i de la societat, en consonància amb el Frente Alemán del Trabajo i amb alguns quadres nazis.¹³ Els seus substituïts reformularien un altre tipus de sindicats.

L'altre delegat nacional de sindicats, potent, va ser Fermín Sanz Orrio, un home fidel al Caudillo. Potencià l'enquadrament de la classe obrera —per evitar els conflictes socials— i el desenvolupament d'activitats assistencials —construcció d'habitatges socials, serveis mèdics a partir de l'O.S. 18 de Julio, i l'oci del treballador O.S. Educación y Descanso. Per a aquestes comeses es creà una important estructura burocràtica. Optà per l'"armonia de classes", concebut el sindicat com un aparell de l'Estat, estructurat de forma jeràrquica i desenvolupant un tipus d'activitat de forma assistencial. El sindicalisme s'articulava, en definitiva, amb mentalitat patronal.

El Decreto de 17 de julio de 1943 va voler introduir la democratització sindical, amb eleccions que arribarien l'octubre del 1944. Van ser unes eleccions falsificades, per demostrar a Europa i als EUA que Espanya caminava cap al camí de la normalitat, precisament quan els totalitarismes començaven a perdre posicions. Només calia llegir l'article segon del Decreto per veure el pastitx que es preparava: "la elección directa habrá que recaer [...] entre los afiliados [...] que figuren en la lista que formará el delegado sindical local con la aprobación del jefe de la Falange. En igualdad de condiciones serán siempre preferidos los militantes de FET y de las JONS". Conscients que se la jugaven, posaren mesures coercitives per als abstencionistes, orientant l'escepticisme dels treballadors i dels pagesos cap a la participació, però sense convicció.¹⁴

Amb aquest nou perfil el sindicalisme coneixeria la problemàtica de la producció, però la política econòmica i social s'efectuaria des dels ministeris corresponents. Les funcions en què va estructurar-se van ser a partir de tres vicesecretaries: l'econòmica, l'assistencial i la social.

— L'econòmica, integrada per persones de la patronal, la qual tenia com a objectiu repartir-se les quotes que arribaven. Altrament, la secció econòmica proporcionava als empresaris una via per accedir als ajuntaments com a regidors, a les diputacions i com a procuradors sindicals a les Corts.¹⁵

11. *Ibidem* Thomàs, pàg. 180 i s. Va ser una operació política que li va costar el càrrec, la carrera política i fins al 1948 la professió de notari. Va ser processat pel Tribunal de Repressió de la Maçoneria i el Comunisme.

12. La trilogia era d'armes tomar. Varela havia fet mèrits al Marroc. Va ser l'organitzador de la instrucció militar de requetés navarresos d'abans de la guerra, camuflat de capellà, amb el nom de Tío Pepe. A la guerra va tenir l'honor de recuperar El Alcázar. Bilbao va ser president de les Corts franquistes, fòrum d'aplaudiments i d'inquebrantables adhesions i president del Consejo del Reino. Carceller va ser ministre d'Indústria de 1940 a 1945. Residí una trentena d'anys a Terrassa. Del primer es poden ampliar més detalls a THOMAS, Hugt: *La guerra civil española*. Ruedo Ibérico. París, 1967.

13. En dona notícia àmplia ORTIZ HERAS, Manuel (1992): *Las Hermandades de Labradores en el franquismo. Albacete 1943-1977*. Instituto de Estudios Albacetenses de la Excm. Diputación de Albacete Albacete, 1992. pàssim.

14. LUDEVID, Manuel: *Cuarenta años de sindicato vertical. Aproximación a la Organización Sindical Española*. Laia. Barcelona, 1976, aporta detalls de síntesi ben importants.

15. YSAS, Pere: "Els patrons i el sindicalisme oficial", a *Història. Política, Societat i Cultura dels Països Catalans* (dir. Borja de Riquer). Vol. X. La llarga postguerra 1939-1960. Fundació Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 1997.

- L'assistencial, la més visible de les tres, pretenia vetllar per l'educació moral, física i professional del personal. S'articulà des de l'Obra Sindical (O.S.), i s'hi comptaven l'O.S. Hogar, O.S. Colonización, O.S. Cooperación, O.S. 18 de Julio, O.S. Artesanía, O.S. Previsión Social, O.S. Formación Profesional, O.S. Lucha contra el Paro i l'emblemàtica O.S. Educación y Descanso.
- La social plantejava "la justa y humana regulación de las condiciones de trabajo", encarregada a la pràctica d'enquadrar els treballadors, de mirar que es complissin les normes del Ministeri de Treball i de procurar que els conflictes no arribessin a Magistratura de Treball.

En conjunt, els sindicats no van ser els eixos centrals de l'economia i la política com reglamentaven les lleis sindicals, però tot i així van ser unes peces essencials del sistema.¹⁶ S'ha escrit que l'OSE exercí un control social essencial per al manteniment de la dictadura, mentre buscava que aquesta funció fos al més opaca possible, tot el contrari de la funció assistencial, que va esdevenir un poderós instrument de propaganda.

La direcció sindical a la província de Tarragona

La província va ser l'àmbit d'actuació de l'entramat polític i sindical.¹⁷ A la província la seguiren, pel cas sindical que ens ocupa, els partits judicials. La directriu del sistema va ser el càrrec de governador civil, nomenat i cessat a instàncies del ministre de la Governació i el jefe de la Falange. A Tarragona hi hagué topades entre ambdós, i en va sortir airós i reforçat el jefe de la Falange. Amb el temps els dos càrrecs s'unificaren, tant a nivell provincial com local.

En el cas dels governadors civils de Tarragona, en el període que abasta fins al 1950, van passar-hi els següents.¹⁸

Nom	Inici	Cessament	Naixement	Formació	Professió
Antonio Iturmendi Bañales	5-I-1939	10-III-1939	Barakaldo, Biscaia	D	Advocat Estat
Mateo Torres Bestard	10-III-1939	30-XII-1939	Palma	M	Militar
Ángel Bernardo Sanz Nougués	30-XII-1939	8-X-1941	Terol	E	Enginyer industrial
Juan Selva Mergelina	18-X-1941	18-X-1943	València	M	Militar
José Ximénez de Sandoval Riestra	18-X-1943	10-III-1944	Madrid	M	Militar
Francisco Labadíe Otermín	10-III-1944	6-X-1950	Santander	D	Advocat

S'hi poden indicar dos grans trets:

1. No es nomenà cap governador català pel càrrec i, tret de Francisco Labadíe, van durar poc temps.

16. MOLINERO, Carme: "El reclamo de la 'Justicia Social' en las políticas de consenso del régimen franquista", Historia Social, núm. 56. Fundación Instituto de Historia Social. UNED València, 2006.

17. Una base de treball del període a MAGRIÑA, Ester: Supervivència de postguerra. El cas de Tarragona. Arola editors. Tarragona, 2004.

18. La sigla D significa llicenciat en Dret, M militar i E enginyer industrial. També s'hi podria considerar Carmelo Monzón Mosso, que ho va ser de la província recuperada pels franquistes durant el 1938 fins al 5-I-1939. El nou virrei, Antonio Iturmendi, el desplaçà en la nit màgica de reis del 1939. A CLARA, Josep: "Els governadors civils del franquisme a Catalunya. Notes sociològiques", a DD AA (1989): L'època franquista. Estudi sobre les comarques gironines. Cercle d'Estudis Històrics i Socials. Girona, pàg. 33-54.

2. Dos dels tres militars —Mateo Torres i Juan Selva— toparen amb la jefatura provincial de Falange, o sigui, amb Josep M. Fontana, que va aconseguir el cessament d'ambdós, per pillo a gran escala i corrupte, el primer; per ser massa tou amb els carlistes integristes que molestaven, el segon.¹⁹

Un segon pilar bàsic era el jefe provincial de FET y de las JONS. En el període que ens ocupa només ho van ser dues persones:

Nom	Inici	Cessament	Naixement	Formació	Professió
Josep M. Fontana Tarrats	1938	desembre de 1943	Reus	Dret	Advocat ²⁰
Francisco Labadíe Otermín	10-III-1944	16-X-1950	Santander	Dret	Advocat

Vegem algunes apreciacions de qui van ser aquests dos personatges: Josep M. Fontana Tarrats, natural de Reus, provenia de notables famílies de la burgesia local per part de pare i mare. Durant l'etapa de formació universitària va tenir relació amb la Federación Universitaria Escolar, organització de caràcter republicà, essent alhora subscriptor de Tribuna Socialista. El 1933 establí contactes amb JONS, la revista dels seguidors de Ramiro Ledesma Ramos i d'Onésimo Redondo. El 1934 ingressà a l'organització unificada de la Falange Española de las JONS. El cop d'Estat el trobà estiuejant a Prades, d'on passà a Barcelona i d'allí saltà a Marsella amb un passaport fals d'un país escandinau. A Marsella es casà amb la seva promesa, ambdós van entrar a la zona franquista per Hendaia el desembre del 1936 i ell va passar a Burgos. En aquesta ciutat castellana publicà el setmanari Destino el març del 1937, i va ser designat cap del servei de Prensa y Propaganda de la Territorial de Catalunya. L'estiu del mateix any marxà al front, a l'emplaçament de la Tercera Centúria de la Territorial a Terol, sense activitat bèl·lica. El setembre seria nomenat Jefe de los Servicios de Cataluña, de la Jefatura provincial de FET y de las JONS de Guipúzcoa. En l'ofensiva franquista a Catalunya del març-abril del 1938 seria nomenat jefe provincial de la Falange a Tarragona i el 1942 acumulà el nomenament de delegat sindical provincial. En ambdós càrrecs va primar el falangisme crític enfront del sistema difós que s'instal·lava. El novembre de 1939 acompanyà les restes de José Antonio per Albacete en el trasllat d'Alacant a l'Escorial. L'agost del 1942 va ser delegat provincial de la Vieja Guardia. Rebé distintes condecoracions, algunes de les quals foren: la Medalla de la Campaña, Cruz Roja, Cruz de Guerra, Palma Verde, Orden Imperial del Yugo y las Flechas, etc. El novembre del 1941 el cònsol d'Itàlia a Barcelona li lliurà la distinció de "Comendador de la Orden de la Corona de Italia". El desembre de 1943 se l'envià a Granada com a governador civil i jefe provincial de FET y de las JONS.²¹ El gener del 1944 va rebre un homenatge de la Falange provincial, la qual passà el rasquet per recaptar diners per lliurar-li un "bastón de mando" per un valor de 12.950 ptes.²²

19. THOMAS, Joan M.: "Una mirada cap endins. Dissensions entre franquistes a la Tarragona dels anys 1939 i 1940" a DD AA: Franquisme a les comarques tarragonines. Publicacions del Cercle d'Estudis i Socials "Guillem d'Olivier" del Camp de Tarragona. Tarragona, 1993. I a THOMAS, Joan Maria: José M. Fontana Tarrats. Biografia política d'un franquista català. Edicions del Centre de Lectura. Reus, 1997.

20. També Josep Segú Parés ho va ser de forma accidental, com a inspector provincial del Movimiento que era, quan Fontana anava a Madrid, i quan marxà per anar de governador civil i jefe provincial del Movimiento de Granada.

21. Gairebé tots els llibres de Joan Maria Thomàs en parlen. Caldria afegir un altre llibre excel·lent del mateix autor: Feixistes! Viatge a l'interior del falangisme català. L'esfera dels llibres. Barcelona, 2008.

22. ACPR. Correspondència i circulars amb el delegat sindical local, entrada 1942-1948. La recaptació va ser de 19.220,95 ptes., de les quals se'n gastaren entre el bastón de mando del joier i altres factures la quantitat de 14.437,50 ptes., per la qual cosa en sobraven 4.783,45 que es posaren a disposició del jefe provincial del Movimiento, tot i que

Francisco Labadíe Otermín, advocat, pertanyia a la Vieja Guardia de Santander. A la guerra va ser perseguit i, un cop entraren els franquistes a la província, s'incorporà a una bandera de la Falange. Va ser ferit diverses vegades. Acabada la guerra va ser nomenat delegat provincial d'Excombatents a Santander, i el maig del 1941 va ser nomenat governador civil i jefe provincial de Zamora, tot reorganitzant la Falange provincial en càrrecs locals que no funcionaven adequadament. En menys d'un any va organitzar tretze concentracions comarcals de FET y de las JONS amb més de 40.000 afiliats. Va ser obra seva la creació de la Junta Provincial de Ayuda nacionalista pel subministrament i racionament gratuït a tots els aturats; l'obra de protecció al camarada, per donar suport a falangistes necessitats, i la secció de préstecs pels obrers que tenien un jornal curt. L'octubre del 1942 va ser nomenat governador i jefe provincial de Terol, i el març de 1944 va ser designat per als mateixos càrrecs a Tarragona, dels quals va prendre possessió el mes d'abril. Passades les eleccions sindicals de l'octubre del 1944 va activar una reorganització profunda de càrrecs sindicals. Estava en possessió de diverses medalles com la de la Vieja Guardia, Sufrimientos por la Patria i la Medalla d'Or de Zamora.

A aquestes primeres espases caldria afegir-hi els secretaris particulars, tant en el cas del governador civil com en el dels secretaris provincials de la Falange o del Movimiento. Tenim constància que per aquest darrer càrrec hi van passar pel període que estudiem Felipe Sanz Homedes, José M. Macián Pérez, Josep Segú Parés i Tomás García Rebull.²³

Felipe Sanz Homedes era natural de Tortosa. Abans de la República va militar a la Unión Patriótica, i més endavant ingressà a la Comunió Tradicionalista, o sigui als carlins o requetés. Per la seva significació va ser detingut tres setmanes abans de l'esclat de la guerra, acusat d'organitzador de la Falange a les comarques de l'Ebre. A l'esclat de la revolta va desaparèixer de Tortosa i va ser localitzat a Barcelona, on va ser pres, novament, pel Sindicat Metal·lúrgic de la Rambla de Santa Mònica. Després es va refugiar a Girona, i hi va ser set mesos fins que va poder passar a França, i d'allí a l'Espanya franquista. Ja a la zona rebel sembla que se li va fer confiança i, quan les tropes franquistes entraren als primers pobles de la província de Tarragona, a la zona de Gandesa, l'abril de 1938, Josep Fontana el nomenà secretari provincial de la Falange, càrrec que va ostentar un any, fins al moment en què arribà a Tarragona el governador Mateo Torres, l'abril del 1939, moment que Fontana el nomenà inspector provincial de Falange.

José M. Macián Pérez era natural de Mazarrón, Múrcia. De jove es traslladà a Tarragona —el 1914— on va estudiar el batxillerat i es va llicenciar en dret. Va exercir d'advocat a Montblanc i el Vendrell, entre d'altres places. El 1928 era jutge municipal de Tarragona i l'any següent, secretari del jutjat municipal per

els camarades que volgueren que se'l retornés ho podien demanar, aplicant el percentatge que els correspongués. No tenim constància que ningú s'hi atrevís. Del Priorat, les xifres de la "suscripción abierta", eufemisme ridícul de com anaven les coses, va ser com segueix dels set pobles que pagaren: La Bisbal de Falset, delegació local CNS: 35 ptes.; Cabacés, Sindicat Agrícola: 25 ptes.; Capçanes: delegació local CNS, hermandad Sindical, i Ajuntament: 150 ptes.; Cornudella, direccions locals de FET y de las JONS, i Ajuntament: 50 ptes.; Falset, jefatura local de FET y de las JONS: 40 ptes.; Falset, Sindicat Agrícola: 100 ptes.; Marçà, direccions locals de FET, CNS, i Sindicat Agrícola: 300 ptes.; Poboleda, delegació local CNS: 75 ptes.

23. Per referències del personal cal consultar el Diario Español i VIRGILI SANROMÀ, Josep-P.: Tarragona i la seva premsa 1900-1980. Volum II. Edicions de l'Heremoteca de la Caixa d'Estalvis Provincial de Tarragona, Tarragona, 1982, pàssim.

oposició. En formar-se la Unión Patriótica va ser vocal al Comitè provincial. Es té constància que abans del 19 de juliol de 1936 va ser nomenat pel Comitè d'Enllaç per fer-se càrrec de l'alcaldia de Tarragona en el cop d'estat que es preparava. En temps de guerra va ser tancat als vaixells Río Segre i a l'Uruguay durant tres mesos, i passà a ser, posteriorment, tancat a Montjuïc. El 29 de desembre de 1936 va ser jutjat pel Tribunal Popular de Tarragona i ell mateix va portar la defensa. Se li demanà la màxima pena però el tribunal el va absoldre. Va ser engarjolat a València, se'n va escapar i es va refugiar a la Delegació de Panamà a València, on va romandre fins que es va acabar la guerra. L'abril del 1939 va ser nomenat secretari provincial de la Falange, a les ordres del jefe Josep Fontana. El 7 d'agost de 1939 va prendre possessió de la nova comissió gestora municipal amb el càrrec d'alcalde de Tarragona. El novembre del 1939 Macián i altres falangistes tarragonins acompanyaren les restes de José Antonio en el periple d'Alacant a l'Escorial, per la província d'Albacete. El novembre del 1942 va ser nomenat procurador de Corts i va pujar de categoria a la secretaria del Jutjat núm. 2 de Múrcia. El 5 de gener de 1944, el Caudillo el va nomenar governador civil i jefe provincial del Movimiento de Còrdova, ascens que el féu canviar d'aires. Posseïa diverses condecoracions, entre les quals la Cruz de Mérito Militar amb distintiu blanc.²⁴

Josep Segú Parés va ser un tot terreny. L'octubre del 1939 era inspector provincial del Movimiento, i l'octubre de 1943 era secretari provincial del Movimiento en substitució de José M. Macián, primer de manera accidental fins el gener del 1944, quan va ser nomenat de forma efectiva. El gener del 1943 va prendre possessió del càrrec de vicepresident de la Diputació Provincial i es va integrar a Beneficència. Cap a finals de maig del 1944 entrà de president accidental de la Diputació, va ser nomenat efectiu el gener del 1945 i va cessar el novembre del 1948.²⁵

A Tomás García Rebull, tinent de l'exèrcit, la guerra el va sorprendre a Tarragona, on va ser pres i engarjolat, i va aconseguir evadir-se el desembre del 1937. Passat a l'Espanya franquista, va acabar la guerra com a comandant habilitat i amb la possessió de diverses medalles, entre les quals la Medalla Militar individual. A la postguerra, l'octubre de 1939 va ser nomenat jefe provincial de Milícies, i va ser un dels que va anar a la División Azul, voluntari, a lluitar contra Rússia, tot agafant una aurèola heroica. Retornà l'octubre de 1942, amb la Cruz de Hierro de segona i primera classe i la Medalla de Invierno. El febrer de 1943, en fer-se el traspàs del SEU al Frente de Juventudes, va ser nomenat delegat provincial del Frente de Juventudes. El novembre de 1944 va ser nomenat subjefe provincial del Movimiento en la reorganització profunda que aplicà el governador civil Francisco Labadie Otermín deprés de les eleccions d'octubre. El maig-juny del 1948 acumulà també el càrrec de lugarteniente provincial de la Guardia de Franco.

24. A SUBIRATS PIÑANA, Josep: La repressió franquista en la postguerra. Pilatos, presó de Tarragona, 1939-1941. Fundació Josep Recasens. Reus, 2007, pàg. 156-157, s'hi diu que Macián, el 2 de març de 1961 va ser nomenat "ministre" del Tribunal de Cuentas del Reino, que depenia del ministeri d'Hisenda, a dit, per Franco, i va romandre en el càrrec fins que es va jubilar, l'octubre de 1976.

25. Arxiu de la Diputació de Tarragona. Tarragona. Llibres d'actes: setembre 1938-1945.

Altrament, depenent del jefe provincial de la Falange hi havia el delegat provincial de sindicats. A la província de Tarragona el van exercir, en el període que estudiem:

- Carlos Pastor Saco del Valle, el 1939 i part del 1940.
- José Vivas Herrero, part del 1940, el 1941 i part del 1942.
- Josep M. Fontana Tarrats, part del 1942 i 1943.
- Josep Arriols Grau, del desembre del 1943 al febrer del 1944.
- Francisco Aromir Torrellas, de l'octubre del 1945 fins a l'11 de juliol de 1970.

El perfil que tenien —tret de Josep M. Fontana, ja assenyalat—, era el següent: Carlos Pastor Saco del Valle, el gener de 1939 ja era delegat provincial sindical. Acumulà càrrecs: el febrer del 1939 era també delegat provincial d'Auxili Social i l'abril delegat de Treball. El gener del 1940 se'l nomenà delegat provincial de Treball adjunt, a Barcelona, i el febrer del 1940 constava com a delegat regional de Treball. Va ser substituït per qui era el secretari provincial de la CNS, José Vivas.

José Vivas Herrero, l'agost del 1939 prengué possessió del càrrec de secretari provincial de la CNS. Era camisa vieja, s'havia sublevat en armes el 1936 i va arribar a tinent de la 1a. Bandera catalana de FET y de las JONS. El febrer del 1940 va ser nomenat delegat regional de Trabajo en substitució de Carlos Pastor. L'abril del 1940 constava com a delegat regional de Trabajo i, alhora, delegat provincial de la CNS de Mallorca.²⁶

Josep Arriols Grau va ser jefe local del Movimiento de Reus, primer de forma accidental —va ser el segon de la dictadura. La seva trajectòria sindical va ser prou llarga. L'inicià a Reus el març de 1940 com a jefe sindical local. El maig de 1941 va ser nomenat secretari provincial de sindicats, de forma accidental. L'octubre del 1943 va ser nomenat subdelegat provincial de Sindicats i el desembre, jefe provincial de sindicats. L'octubre del 1944 va assumir, a més, la jefatura superior dels serveis sindicals del Seguro de Enfermedad i les direccions de l'O.S. 18 de Julio i O.S. Previsión Social. Posteriorment passà a Biscaia amb el mateix càrrec de delegat provincial de sindicats que tenia a Tarragona.

Francisco Aromir Torrellas, enginyer agrícola, a la guerra es passà al bàndol franquista, obtenint la graduació de tinent de complement. Acabada la conflagració ostentà el comandament de la 2ª Centuria de las Guardias de Franco de la ciutat de Tarragona. El març de 1941 Josep M. Fontana el proposà per a jefe provincial de Política Agrària de la CNS, i va ser nomenat el maig. El febrer de 1942 va ser nomenat vicesecretari provincial d'Ordenació Econòmica de l'estructura sindical. El setembre de 1943, en el nomenament de la junta de la Cámara Oficial Sindical Agrícola (COSA), n'era el president. El febrer del 1944 era el jefe provincial de l'O.S. Cooperación, càrrec que ostentava el desembre de 1945. El maig del 1944, a més de ser vicesecretari d'Ordenació Econòmica, era el jefe del Sector Campo. El setembre del 1944 era president de la Cámara Agrícola. L'octubre del 1945 serà nomenat delegat provincial de sindicats fins

26. Hi ha un altre Josep M. Vivas (o Vives) que durant aquests anys és jefe provincial d'Educación y Descanso.

a l'11 de juliol de 1970. El novembre de 1945 també era el prohombre de la hermandad provincial.

El delegat sindical era complementat amb el càrrec de secretari sindical provincial. Passaren per la secretaria:

- José M. Macián Pérez, el 1939.
- José M. Vivas, el 1939
- José M. Tristán González, el 1940.
- Josep Arriols Grau, des del 1942 fins al gener de 1944.
- Mariano Pellicer l'ocupà l'octubre del 1944, i provenia del funcionariat de la delegació.

Alguns detalls biogràfics d'aquests secretaris sindicals provincials van ser: José M. Tristán González, periodista i militant de FET y de las JONS, el setembre de 1939 sabem que era inspector provincial del Servei de Seguros Sociales Obligatorios. Com a periodista havia pertangut a diferents redaccions de periòdics de l'Estat com El Noticiero de Saragossa, i va ser director d'Obrerismo, periòdic que es publicava a la mateixa capital aragonesa. El gener de 1940 va ser nomenat secretari sindical provincial en substitució de José M. Vivas.

Mariano Pellicer Soler pertanyia al Cuerpo Técnico de Secretarios. L'agost del 1944 va ser presentat com a nou secretari sindical provincial. Josep Arriols, en donar-li possessió, va dir que es congratulava que un excel·lent funcionari de la delegació aconseguís, "por su aplicación y estudio, el rango jerárquico inherente al puesto". El setembre de 1944 Pellicer apareix com a secretari tècnic sindical —s'entén com a sinònim de secretari sindical provincial.

Altrament, hi hagué altres caps de les diverses obres sindicals en format de jefes o secretaris.²⁷ En l'estructura cooperativa caldria citar Josep M. Ornosa Soler, jefe provincial de l'O.S. Cooperación, nascut a Reus, col·laborador del Diario Español, i com a secretari Lluís Pagès Cardellà —octubre del 1944. També hi passaren Agustí Martí Pla, vicesecretari provincial d'Ordenació Social, i Marcel·lí Gavalda Roig, secretari provincial d'Organització. En l'estructura del Priorat destacà el nomenament com a inspector comarcal de la zona de Falset de Guillem Barceló Ferré, de Capçanes, el gener del 1946.²⁸

La formalització de les hermandades de labradores y ganaderos

Els camps d'acció de què tingué cura el sindicalisme van ser diversos. Un resum de cinc anys escrit per la pròpia delegació el gener de 1944, des d'una òptica propagandista, aportava qüestions d'interès. S'hi deia que la CNS de Tarragona "está hoy estructurada en su línea política de mando y en lo económico-social"; que s'havien agrupat els productors —paraula que volia dir obrers, pescadors i pagesos— i la patronal en categories professionals; que s'havien posat en funcionament les seccions econòmiques i socials, tot iniciant-se les tasques de la secció assistencial i la caixa de previsió, juntament amb els serveis

27. Més ampliació GAVALDA, A.: El naixement... Tarragona, 2006, pàg. 27-29.

28. AGA. Fondos DNP. Capsa 185.